

Norsk läkarutbildning ett steg mot universitet i Göteborg?

I september 1945 kom 23 norska medicinstudenter till Göteborg. Ett halvår senare kom ytterligare 15. De allra flesta i den första gruppen hade kommit som flyktingar till Sverige i samband med den tyska ockupationsmaktens tillslag mot Oslo Universitet den 30 november 1943. Då omringades universitetet av Gestapo och Wehrmachtssoldater, och omkring 1 200 manliga studenter arresterades omedelbart eller under de följande dagarna klappjakt i Oslo. Universitetet stängdes för återstoden av kriget, och nästan 700 studenter och 30 lärare skickades till koncentrationsläger i Tyskland [1–3]. Motståndsrörelsens olika grenar smugglade studenter till Sverige, där nästan alla gick in i den norska armén på nära 15 000 man som då var under uppbyggnad i det neutrala landet under täcknamnet »Polistrupper« [4]. Efter inmarsch i Norge och olika militära vaktuppgifter där fick de flesta medicinarna lämna uniform och vapen i augusti 1945, för att återvända till Oslo Universitet i början av september samma år då detta åter hade öppnats. Då presenterades ett erbjudande från Göteborg om 25 platser vid Sahlgrenska sjukhuset för klinisk utbildning till färdiga norska läkare. Vi 23 som blev den första gruppen anmälde intresse, och några dagar senare, den 10 september 1945, togs vi hjärtligt emot på Vasa sjukhus.

I Sverige rådde efter krigsslutet en stor glädje över brödrarnas frigörelse och en stark vilja att hjälpa till på olika sätt. I Göteborg ledde detta till det aktuella, mycket välkomna, erbjudandet. Man kände till att det var långa väntetider vid flera nivåer i den norska medicinarutbildningen, och stängningen av universitetet hade ytterligare förvärrat situationen.

Ett ganska kort men mycket intensivt planeringsarbete hade lagt grunden för vår utbildning i Göteborg.

En kommitté, ledd av Göteborgs högskolas rektor professor Curt Weibull, hade samarbetat med dekanus, professor Torleif Dale och hans medarbetare vid Oslos medicinska fakultet. Man plockade de bästa bitarna ur båda ländernas kliniska utbildning, och på rekordtid hade man brutit ned hundraåriga hinder för gemensamt upplägg av akademiska studier [5]. Överläggningarna ledde fram till ramar och riktlinjer för en utbildning i Sverige som till alla delar godkändes i Norge. Sahlgrenska sjukhusets och de olika specialsjukhusens läkare och övriga personal ställde entusiastiskt upp som lärare och handledare, och Göteborgs stad ställde kostnadsfritt lokaler till förfogande.

Vår kliniska läkarutbildning genomfördes väsentligen efter svenskt mönster. Kurserna omfattade föreläsningar och obligatoriska tjänstgöringar, och därefter kunde man välja när man ville avlägga examen. I Göteborg fanns ett rikligt och varierat patientmaterial och mycket kompetenta läkare, men man hade ingen erfarenhet av att organisera och genomföra en så omfattande medicinsk utbildning. Därför var det naturligt att större eller mindre ändringar i planerna måste göras under studiernas gång. Man tog alltid stor hänsyn till våra synpunkter. De olika klinikerna var inte speciellt byggda för undervisning, och det bidrog till att vårt studium fick ett charmfullt inslag av improvisation. Föreläsningarna försiggick i de lokaler som befanns vara mest lämpade inom respektive klinik, demonstrationerna hölls till stor del på sjuksalarna. Att vi var så få underlättade en hel del, och läkarnas och den övriga personalens brinnande intresse och engagemang betydde oerhört mycket. Självfallet måste vi ha inneburit en belastning för alla, men vi hörde aldrig någon klaga.

Ett oväntat problem dök upp när vi, i likhet med stu-

KLINISK UNDERVISNING
i kirurgi för kandidaterna i första norska kursen.

CURT WEIBULL
(1886–1991), professor i historia, rektor för Göteborgs högskola 1936–1946. Porträttbyst av Ivar Johansson 1953, Konsistorierummet, Göteborgs universitet.

denterna i Oslo, önskade införa tre studietermi-
ner per kalenderår för att ta igen förlorad tid. Trots en viss
skepsis och ängslan gick studieledningen i Göteborg
med på detta, och i god samverkan gjordes en nödvän-
dig omprogrammering i planerna. Kort tid efter detta
upptäcktes en sak som var värre: Man hade räknat
med att norsk »förste-avdelings-eksamen« och
svensk med kand-examen var fullt jämförbara, så det
kom som en obehaglig överraskning för våra svenska
vänner att vi saknade examen i de tre tunga ämnen
bakteriologi, farmakologi och patologi. Dessa ämnen
blev nu också inbakade i schemat, och amanuensen
Bengt Lagergren lärde oss med glimten i ögat att »ar-
bete befördrar hälsa och välbefinnande och förhindrar
många tillfällen till synd«. Det var nog delvis riktigt, vi
arbetade hårt och hade inte så mycket fritid. Men
många av oss besökte ibland Studentkårens lokaler,
där vi kände oss hemma. Vi tillbringade mycket tid
med våra lärare. De tog väl hand om oss, bjöd hem oss
ibland, var alltid måna om att vi skulle lära oss så
mycket som möjligt. Ute på avdelningarna, dit vi för-
delades en till två studenter på varje ställe, hade sjuk-
sköterskorna och eleverna ingenting emot att hjälpa
oss på bästa sätt. Vi var ett nytt inslag i sjukhusmiljön
och hade nog många fördelar av det.

I vår dagliga tillvaro var föreläsningarna och lä-
roböckerna en viktig ingrediens, men det vä-
sentligaste var nog kontakten och arbetet med
patienterna, i samband med god handledning.
Vi hade förmånen att ofta vara bara en eller två på en
läkarmottagning och kunde exempelvis hos en ögon-
läkare få studera ögonbottenarna hos alla patienterna
där under samtidig kunnig förklaring av fynden. Sama-
undervisning gavs t ex av kirurgen när vi assisterade
under operationer; efter hand fick vi göra mer och
mer själva. Egna patienter fick vi tidigt själva inter-
vjua och undersöka och sedan föredra inför kolleger-
na och en fordrande läromästare.

Patienterna uppskattade i regel uppmärksamheten
och tyckte om att vara ett intressant fall. Endast under
kursen i obstetrik verkade patienterna lite förvirrade
över vår funktion. På våra förlossningsjourer tog vi
först anamnes och status på den nyanlända patienten,
som med respekt i rösten kallade oss »doktor«. När
vi senare sprang med bäcken och hjälpte till var pati-
entens förvåning uppenbarligen mycket stor. Då för-
lossningen kom i gång och det var vi som förlöste blev
vi ju »doktor« igen. Flera av oss kom att förlösa
20–25 barn, ibland även med tång. Sugklockan blev
aktuell i diskussionen ungefär vid denna tid, men vi
såg den aldrig i användning. Vi var i regel två till tre
kandidater samtidigt på KK-jourerna tillsammans
med jourläkaren. Samtidigt med kursen i obste-
trik/gynekologi gick vi också kursen i pediatrik, med
föreläsningar och jourer även på Barnsjukhuset.

På många sätt var förhållandena under vår tid på
Sahlgrenska annorlunda än idag. Av språk hörde vi
knappast annat än svenska och norska, och i den lilla
läkarmatsalen träffade vi alla de 40-talet läkare som
arbetade på sjukhuset. Även i matsalen kunde vi få
många praktiska tips, t ex om ulcusdieter, hur vi
skulle komponera ett bra recept på en lugnande medi-
cin, vilket sulfapreparat som föredrogs vid olika till-
stånd, etc. Detta var ju före strömmen av prefabricer-
ade apotekspreparat, och penicillin hade man preci-
s fått tillgång till. De första antipsykotiska medika-
menten, som innebar en revolution inom psykiatri,
hade ännu inte kommit. Silikosfrågor var aktuella, tbc

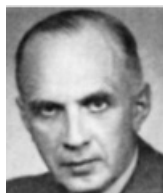
**SVEN C
JOHANSSON
(1880–1959),
professor i kir-
urgi, Sahlgrens-
kas styresman
som kämpade
för en medi-
cinsk högskola.
Sven Johansson
introducerade
perkutan och
trådledad mäg-
spikning vid
kollumfrakturer,
en metod som
senare till viss
del vidareut-
vecklades av
Anders Wester-
born.**

Bilden från utställning-
en »En bra början« på
Medicinhistoriska mu-
seet i Göteborg

**MARTIN ODIN
(1890–1960),
professor, hu-
vudlärare i me-
dicin.**

Foto: Svensk läkarma-
trikel

**ANDERS
WESTERBORN
(1888–1961),
överläkare, pro-
fessor, huvudlä-
rare i kirurgi.**

Foto: Svensk läkarma-
trikel

behandlades med kirurgi och sanatorievistelser. Jör-
gen Lehmann presenterade just sitt PAS, bl a i sina fö-
reläsningar för oss, men Erik Moberg hade ännu inte
öppnat Sveriges första vårdavdelning för handkirurgi.
Journaler dikterades på vaxrullar, som senare först
utbyttes mot trådbandspelare.

Och rent konkret kunde vi varje kväll, strax efter ar-
betspassens slut klockan 20, bevista samma scener vid
sjukhusporten. Chalmerister med sina karakteristiska
mössor försvann snabbt nedför backen hand i hand
med sin respektive sköterske-elev, som alltid måste
vara reglementsenligt klädd med fotsid svart kappa och
den lilla vita mössan på huvudet. Några minuter före
klockan 22 kom par efter par småspringande mot por-
ten. Nåde den som inte var innanför när porten stäng-
des och tillbaka på elevhemmet i rätt tid.

Våra lärare nämnde ibland att erbjudandet
om vår läkarutbildning visserligen i första
hand var styrt av en intensiv vilja att hjälpa
de norska medicinska studenterna. Men
man hade också sett en möjlighet att dessutom ut-
nyttja detta som hjälp till att få svensk läkarutbild-
ning, och så småningom universitet, i Göteborg. Alla
hoppades att det skulle gå den vägen.

Tanken på ett universitet i Göteborg var gammal.
Sahlgrenska sjukhuset, som inrättades med 24 sängar
1782, var redan från början avsett att även vara en me-
dicinsk läroanstalt. Trots att detta hela tiden har stått
inskrivet i sjukhusets reglemente hände genom alla år
ingenting annat än att muntliga och skriftliga fram-
stötär gjordes åtskilliga gånger.

I en tidningsartikel 1938 ivrade Sahlgrenska dåva-
rande styresman, professor Sven Johansson, för in-
rättandet av läkarutbildning i Göteborg [9]. Han före-
slog Sahlgrenska sjukhuset som lämplig stomme i en
medicinsk högskola, som sedan borde samordnas
med den befintliga humanistiska högskolan till ett
universitet. Förslaget mottogs mycket positivt och
ledde till en livlig tidningsdiskussion. Av ekonomiska
skäl fick planerna efter hand en mera förberedande
inriktning. Efter mönster från Göteborgs högskola
planerades repetitions- och fortbildningskurser för
färdiga svenska läkare. Den första treveckorskursen
hölls i september 1940 [5] och blev en stor succé. Den
var avsedd för 30 läkare, men det kom nästan 90 läka-
re från hela Sverige. Kursen fick starkt stöd från Kungl
Medicinalstyrelsen. Sveriges läkarförbund och
Svenska provinciälläkarföreningen anslog betydan-
de belopp till stipendier, enskilda göteborgare gav sto-
ra bidrag, och Göteborgs stads sjukhusdirektion ställ-
de lokaler och sjukhusmaterial till kostnadsfritt för-
fogande. 22 göteborgsläkare ställde utan arvode upp
som föreläsare, med nästan 50 katederföreläsningar
och ett stort antal kliniska ronder och demonstratio-
ner. Kursen upprepades sex gånger. För planering och
genomförande hade från början en kommitté ut-
nämnts. Den bestod senare av professorerna Curt
Weibull, ordförande, Sven Johansson, Martin Odin,
överläkare Anders Westerborn och bibliotekarien
Viktor Johansson, sekreterare. Högskolan och Göte-
borgs sjukhusläkare beslöt efter den första kursens
genomförande att upprätta en permanent institution:
»Medicinska undervisningen vid Göteborgs högsko-
la«. Uppgiften skulle vara både att årligen ordna såda-
na kurser och att arbeta för upprättandet av en medi-
cinsk läroanstalt i Göteborg. På grund av läkarbrist i
landet blev det senare av störst betydelse. Ledningen
av Högskolans nya institution blev lagd på den befint-

liga kommittén. Som alltid var Curt Weibull angelägen om att behålla greppet om utvecklingen, som han ansåg bäst kunde ske i högskolans regi.

Redan 1940 hade en stark önskan att hjälpa väckts i Sverige. Efter den tyska inmarschen i Norge förelåg stora svårigheter för avslutande kliniska medicinstudier där. Inom den då nyligen utnämnda Göteborgskommittén diskuteras om man eventuellt skulle kunna klara att genomföra en dylik omfattande och krävande klinisk utbildning i Göteborg [5], och i september 1940, alltså samtidigt som den första fortbildningskursen gick av stapeln i Göteborg, skickade Curt Weibull ett sådant erbjudande till Oslo Universitet. Medicinska fakulteten där framförde sin stora tacksamhet och meddelade att den gärna ville sända representanter till Göteborg för personliga överläggningar, med tillägget »om det var möjligt«. Det var det icke! Senare kom ett förtydligande: 100 studenter hade velat anta erbjudandet, men de tyska myndigheterna förbjöd både studenter och andra att lämna landet. Inte ens universitetsrepresentanter fick åka till Göteborg för överläggningar. Man kunde bara tacka för erbjudandet.

Sedan hände inte mycket förrän Norsk Telegrambyrå den 8 december 1940 citerade Göteborgstidningen, som publicerat ett telegram från Oslo med uppgifter om att norska medicinstudenter skulle komma till Göteborg [10]. Nu blev det fart på de styrande i Norge! Förbud utfärdades speciellt för studier i Göteborg. En lista offentliggjordes beträffande en rad universitet i Tyskland och Österrike, där flera hundra norska studenter uppgavs kunna få klinisk utbildning, och detta redan från 1 januari 1941, alltså inom två till tre veckor! Omgående anmälan begärdes, »alternativt innan nyår«, dvs vid tänkt kursstart. Man föreslogade även slopade studieavgifter samt stipendiemöjligheter [11]. Det har inte framkommit att någon enda norsk medicinare reste till Tyskland – inte förrän tre år senare, i december 1943, då under tvång, i samlad grupp och till helt andra ställen, varifrån tyvärr många aldrig återvände.

Efter krigsslutet 1945 förelåg minst samma studie-svårigheter i Norge, och ett nytt erbjudande om klinisk utbildning i Göteborg skickades av Göteborgskommittén, eller rättare »Medicinska undervisningen vid Göteborgs högskola« [5]. Som nämnts ledde detta till att de första 23 norska studenterna skrevs in där den 10 september 1945 och att därmed en historisk pionjärverksamhet med fullständig klinisk utbildning och examination till medicine licentiat tog sin början i Göteborg.

Göteborgskommitténs biavsikt hade varit att först genomföra den norska utbildningen så långt som ansågs optimalt, för att sedan med detta som bakgrund så mycket starkare kunna motivera en framställning om upprättande av en permanent läroanstalt i form av medicinsk högskola och påföljande universitetsbildning.

En dag i januari 1946 kom emellertid en något uppjagad Martin Odin in på Curt Weibulls kontor [9]. Han berättade att Göteborgsläkaren och riksdagsmannen Bertil von Friesen hade skrivit en motion som han tänkte lämna in till riksdagen, med förslag om medicinsk läroanstalt i Göteborg. De två var fullt överens om att detta inte fick ske redan nu! von Friesen vägrade att vänta med motionen. Han hade bl a föreslagit att en del av Karolinska institutets kliniska utbildning skulle överföras till Göteborg. Kunde han inte åtminstone slopa detta? Åter nej! Efter fruktlösa diskussioner ansåg man att det

SAHLGRENSKA SJUKHUSET på 1940-talet.

BERTIL VON FRIESEN (1901–1990), läkare och politiker vars riksdagsmotion ledde till inrättandet av medicinska högskola tidigare än det var planerat.

Foto: Svensk läkarmatrikel

JÖRGEN LEHMANN (1898–1989), professor, lärare i klinisk kemi, mannen bakom tuberkulospreparatet PAS.

Foto: Svensk läkarmatrikel

enda man kunde göra var att mycket starkt stödda motionen. Trots allt hade ju von Friesen framhållit den norska utbildningen: »Göteborg står i detta nu icke främmande för medicinsk undervisning. Dels ha dess ledande sjukhusläkare på ett mycket förtjänstfullt sätt handhaft den viktiga medicinska fortsättningsutbildningen, dels undervisas sedan i höstas ett 40-tal norska studenter vid dess olika kliniker för avläggande av med lic-examen. Dessa unga norrmän ha här tillgång till ett rikt och differentierat studiematerial, och man frågar sig, varför icke också detta skulle kunna komma svenska medicine kandidater till godo.« Motionen väcktes i riksdagens andra kammare i januari 1946 [12]. Den likalydande motionen väcktes samtidigt av en annan riksdagsman i första kammaren (enkammarriksdagen kom 1971). Som väntat möttes förslaget om överflyttning av fyra Karolinska-kliniker till Göteborg starka reaktioner [13], men mottagandet av dubbelmotionen blev i övrigt mycket positivt, och slutresultatet blev vidare utredning av enbart huvudfrågan.

När ärendet var färdigbehandlat kungjorde en kunglig proposition [14] att en medicinsk högskola, omfattande både preklinisk och klinisk undervisning, skulle upprättas i Göteborg, att undervisningen för med kand-examen skulle påbörjas höstterminen 1949 och för medicine licentiatexamen vårterminen 1952. Ett sådant beslut tog så riksdagens båda kamrar den 28 juni 1948 [15, 16]. Två dagar senare meddelades i Kungl Majt:s föreskrifter [17] också att från och med läsåret 1949/50 skulle 60 studenter årligen antas, fördelade på två intagningar. Medicinska högskolan invigdes 1949 och förenades med Göteborgs högskola till Göteborgs universitet 1954.

Vi som hade turen och förmånen att få vår kliniska utbildning i Göteborg har alltid med uppskattning, glädje och stor tacksamhet tänkt tillbaka på den vänlighet och hjälpsamhet som vi möttes av. Vi är inte så många kvar nu av representanterna för de båda kurserna för 60 år sedan. Men alla känner vi fortfarande en stolthet över att ha varit med om en pionjärverksamhet som kanske kan ha varit en avgörande bricka i spelet om upprättandet av medicinsk högskola och universitet i Göteborg.

Rolf Sörbye

pensionerad överläkare och klinikchef, neurofysiologiska kliniken, f d Regionsjukhuset, Örebro
rolf.sorbye@telia.com

Läs mer Referenslista <http://ltarkiv.lakartidningen.se>

»En bra början – när norska medicinare blev färdiga läkare i Göteborg efter kriget« är en utställning som nu pågår på Medicinhistoriska museet, Göteborg. www.sahlgrenska.se/museum